

Paradisua hatz mamiekin ukituz: Bernardo Atxagaren *Soinujolearen Semea*¹

Mari Jose OLAZIREGI

Nobela desiratua

Liburu on baten konpainia bezalakorik ez omen dago. Hori bera sinesten zuen F. Kafkak ere, eta aitzakia hori eman zion, hain justu, Pollak bere lagunari denbora batez abandonatuta eduki zuelako: liburu on baten irakurketarekin harrapatuta ibili zela esaten zion Franzekek, ezin izan zuela irakurketa baztertu eta lagunak igorritako gutunei erantzun. Berdintsu sentitu ziren euskal irakurle asko, jendearengandik ihesi, *Soinujolearen semea* eleberriarekin gozatuz 2003ko azaroan kaleratu zenean. Hori dela eta, zinez esango genuke Atxagaren azken eleberriak Kafkak liburuei eskatutakoa betetzen zuela: nobela hori, ezer baino lehen, barruan daramagun itsaso izoztua apurtzen duen aizkora baita.

Horregatik izan zen azpimarragarria eleberriak izan zuen harrera kritikoa, argitaratu eta denbora gutxira hainbat kritika eta erreseina kaleratu baitzen euskal komunikabideetan eta izan zen Atxaga Nobel Sarirako hautagai egokia zela aldarrikatu zuenik ere. Horretaz gain, eleberria finalista suertatu zen 2004ko Euskadi Sarian eta urte bereko Espainiako Narratiba Sari Nazionallean².

[1] Artikulu honetan alpatuko diren orri guztiak, *Soinujolearen semea* eleberriaren jatorrizko edizioari, 2003ko azaroan Pamiela argitaletxeak euskaraz kaleratu zuenari, dagozkio.

[2] Lerro hauek argitaratzeaz geundela, eleberria 10 hizkuntzetara itzuliko zela jakin genuen eta gaztelaniaz 60.000 ale baino gehiago salduak zeudela.

Liburu desiratua, ez bairik gabe, 1998an *Groenlandiako Lezioa* argitaratu zuenetik (Gazt.: *Lista de locos y otros alfabetos*, Siruela, 1998), hurrengoaren zain ginduzkan egile asteasuarentzat. Ia 500 orri eduki arren, ohartzeko irakurtzen den eleberri horietakoa da *Soinujolearen semea*, erritmo arina duena. B. Brecht-en poemaren hitzek ("*Bizitza da handiena, galtzea litzateke galtzea dena*", 14) ematen diote sarbidea hastapenetatik bikoiztasuna bere egiten duen nobela honi. Bikoitzak dira plano narratiboak, bikoitzak errealitateak.

Bikoiztasun narratiboa

Testu zatikatua da *Soinujolearen semea*, narrazio desberdinak tartekatzen dituena, baina *Obabakoak* (1988) liburuarekin konparatuta, batasun handiagoa duena, ongi antolatutako eleberri baten aurrean baikaude oraingoan. *Zatikatasuna* abangoardien ondorioztat jo zuena Adornok, edo izaera garaikidearen ezaugarri dena R. Barthes-entzat, Atxagaren testu askoren ezaugarria da. Zatikako izaera horrek testu *idazgarri* (cf. R. Barthesen *scriptible text* kontzeptua) bihurtzen du *Soinujolearen semea*, irakurleok geureganatu eta antolatu beharreko testua. Eta *Obabakoak* liburuko "Aspaldi, artean gazte eta berde ginela" atalean bezala, Obaba herriko eskolan gertaturiko pasadizo batek egiten dio sarbidea eleberriari, eta bertan, liburuko pertsonaia nagusiak aurkezten zaizkigu: narratzaile lanak egiten dituen David, eta bere lagun Joseba. 1957an kokatutako eszena horretatik, 42 urte beranduagoko batera, 1999ko irailera, egiten du jauzi kontakizunak eta Californiako Tulate Countyn dagoen Stoneham arrantxoan kokatzen gaitu³. David hil berria da eta bere lagun Jose-

[3] Stoneham izena guztiz da esanguratsua, izan ere, Erresuma Batuko Southamptonetik gertu dagoen North Stoneham-eko lursailetan hartu baitzituzten 1937ko Maiatzaren 21ean Bilbotik Havana itsasuntzian abiatu ziren 4000 haur euskaldun errefuxiatuak. Adrian Bell-en *Only for three Months. The Basque Children in Exile* (Mousehold Press, Norwich, 1996) liburuan hauxe esaten da, besteak beste: A 30-acre field at North Stoneham, just outside Southampton, had been loaned to the Basque Children's Committee by a local farmer and in one week had been transformed into a campsite capable of accommodating the 4,000 children. Hundreds of volunteers, responding to appeals in the Southern Daily Echo, together with contingents of Southampton Scouts and Guides, had prepared the area, laid on mains water, dug latrines, put up the perimeter fence, and, finally, erected tents hired from the War Office. (page 12)

bak hilabete inguru darama bertan. Handik urtebetera bururaten zaio lagunak idatzitako memoria-liburua, *Soinujolearen semea*, berri-datzi eta zabaltzea (21). Horren emaitza da, hain justu, irakurleak esku artean duen eleberria. Eta bertan esaten den modura, eleberrian biltzen dira Davidek izenburu berarekin idatzitako liburuko hitzak eta baita adiskide izan zituen askorenak ere (22). Ahots nahasketak, mintzo zaigun subjektua identifikatzeko zailtasunak, modernitateaz geroko literaturgintzaren ezaugarri funtsezkoa da. *Etiopian* (1978) poetak esan bezala, dagoeneko ezinezkoa baita lehenengo pertsonan idaztea, testuan "ni" dion hori ahots eta erreferentzia literario multzo helgaitza bihurtzen baita mendebaldeko literatura modernoan. Subjektuaren ezabaketa (subjektuaren heriotza, esango luke Braudillard-ek) bere egiten duen planteamendua, beraz, hastapenetatik maila narratibo desberdinak erakusten dituen nobela honetarako.

Hasiera izeneko atalaren ondoren, beste lau atalek osatzen dute nobelaren hezurdura narratiboa:

1. *Lehenengoan*, "Izenak" deritzonean, Davidek Stoheman arrantxoan daraman bizimodua aurkezten du eta bere familia (Sara eta Liz alabak, osaba Juan eta Mary Ann emaztea, narratzailearen musa, 56. orriko eskaintzan esaten denez), nahiz gaztaroko lagunak (Lubis eta beste) aurkezten dizkigu. Atal honetako orri gehienak Mary Annez mintzo dira eta 1983ko udaberrian San Franciscon elkar ezagutu zuteneko 9 egunak oroitzen dituzte zehaztasunez. Lubis eta lagunei dagokien erreferentziak, berriz, Obaban bizitutako haurtzarora dute hizpide eta *Post tenebras spero lucem* ipuineko giroa berreskuratzen diguten eskolako pasadizo bat kontaktzen du.
2. *Bigarren atalak* "Ikatz koxkorra" izenburua du eta hamazazpi azpiatalez nahiz bi narrazioz osatzen da: "Obabako lehen amerikanoa" eta "Pirpo eta Txanberlain, hiltzaileak". Daviden "gaztaroko aberria" (62), Obaba, da hizpide atal honetan. Nerabegaroko eskola urteetan gertaturikoa kontaktzen da, 60ko hamarkada bete-betean harrapatzen duten urteak. Hastapenetan 13 urte besterik ez dituen David protagonistak, Obabako Iruain haran berde "bukolikoan" (75), nekazari zoriontsuez inguratuta bizi zituen urteak gogoratzen ditu. Narratzaileak dioen modura, gaztaroko Obaba paradisuazko hartan, amets giroan, "marfilezko atetik" (ik. *Eneida*) burura sartzen diren moduko amets giroan

(77) bizi zen, harik eta Gerra Zibilaren urteetan gertaturiko fusilatze dramatikoaren berri jakiten duen arte. Bere etxeko ezkutalekuan aurkitzen duen Hotson sonbreiruak, edo Teresak esku-ratzen dion Gerra Zibileko fusilatuen zerrendak, Daviden esnatzea ahalbidetzen dute, bere ametsak errauts bihurtuz. Horregatik dauzkate hain izen esanguratsuak liburuko atalek: "*Ikatz koskorra*" edo "*Egur pusketa kiskalia*", bertan kontatzen den suzko infernuak erre egiten dituelako, errauts bihurtu, Daviden ametsak. Esnatzea, beraz, ustez Arrazoiaren jabe zenaren, aitarren, *gabeziak* (=kastrazioa) salatuz lortzen da nobelan. Gabezia horiek aita salatari eta koldar batez mintzo zaizkio. Atalaren osagarri, "Obabako lehen amerikanoa" eta "Pirpo eta Txanberlain, hiltzaile" narrazioak datoz. Bi istorioek osatzen dute Gerra Zibileko krudelkeriaren kronika. Lehenengoan, Don Pedroren, Vancouver-eko meatzetan egindako diruekin Obabako Alaska hotelaren jabe zenaren, ihesaldia kontatzen da, Juan osabaren laguntzaz. Bigarrenean, berriz, 1936-1940 artean hiltzeko zigorgabetasun osoa, "kortsikarren patentea" esaten da liburuan, izan zuten bi pertsonaia hiltzaileen ibilera makabroak. Ekintza horietako azkenean, hain justu, esperantza emanez elurretan bikote bat hiltzen dute Pirpok eta Txanberlainek. Irakurleari gogora etorriko zaio, ziur aski, Villiers de l'Isle-Adam idazle frantziarraren *Torture par espérance* ipuinaren plagioa zen Obabakoa-keko *Pitzadura bat elur izoztuan* ipuina.

3. Hirugarren atalak "Egur pusketa kiskalia" izena du, eta nobelako bigarren infernu gisara defini dezakegu. 70eko hamarkadako gertakariak aipatzen dira, Credence Clearwater Revival-en *Susie Q* kantaren (285...) letra errepikatuz Daviden unibertitate urteak. Amodioaren deskubrimendua (Virginia), gertuko lagun baten, Lubis-en, heriotzaren deskubrimenduarekin batera dator. Mikel Zabaltzaren heriotzaren oihartzun asko dituen fikziozko gertakari hau jazotzerako, Davidek gordea du Iruaingo ezkutalekuan ETako komando bat. "Bigarren barne eskaintza. Tximeletak" osatzen du hirugarren atala. Iruainen gordeta egondako komandokide batek prestaturiko *Euskalerriko tximeletak* karta jokoa baliatuz, eleberriko bigarren eskaintza egiten du narratzaileak. Tximeleten presentzia zinez da azpimarragarria *Soinujolearen semea* nobelan eta elkarrizketa batean Atxagak esan bezala (ik.

El Diario Vasco, 2004-1-18) grekeraz animalia eta "gogoeta" esan nahi du.

4. "Abuztuko egunak" izena du eleberraren *azken atalak*. Stonehamen hasten da, Daviden azkena hurbil dagoen egunetan. Bere azken oroimenek militantzia urteak izango dituzte hizpide, komandoko bere adiskideekin, Triku (Agustin) eta Etxeberria (Joseba) iparraldean bizitutako garaiak. 1976-77 urteetako traizio eta atxiloketen ondorio izango dira hurrengo urteetako amnistia eta deserriratzeak. Atalaren osagarri, "Euskadi askatzearen aldeko mugimendua eta Toshiro" narrazioa, eta Josebaren ahotan jartzen diren "Hiru aitorten" datoz. Eleberraren amaiera aldera datorren "Don Pedro Galarretak 1936ko abuztuaren 15ean gertatutakoa kontatzen du" narrazioa, "Obabako lehenengo amerikanoa" narrazioaren aldakia da, fikzioaren eta errealitatearen arteko harremanei buruz hausnarketa egiteko balio duen narrazioa, hain justu.

Obaba:

iraganeko *Arcadia* galdua. Utopiaz

Atxagaren unibertso literarioaren giltzarrietako bat *muga*⁴ kontzeptua da. *Muga desberdinei buruzko hausnarketa bere sorkuntza literarioaren akuilu bihurtu duela esan genezake. Genero arteko muga eztabaidagarriak izan ziren, esaterako, Henry Bengoa *Inventarium* (1996) edo *Groenlandiako lezioa* (1998) bezalako testu hibridoak sortzeko abiapuntu literarioa, edo errealismo/fantasia arteko mugak literatura fantastikoaren definizio borgestarra hobeste-ko⁵... Horiekin batera, espazio-mugez hitz egin beharko genuke, Atxagaren testuetan espazioaren erabilerak duen adierazkortasun sinbolikoaz, bereziki, bere lanetan etengabe azaltzen diren "beste" espazioei dagokienez. Beste espazio horien artean, espazio *utopikoez* mintzo gaitzke, batetik, eta Michel Foucault-en terminologia geure-*

[4] "Muga" hitza *Etiopia* (1978) bere liburuiko poema ezagun baten izenburuan bertan azaltzen zitzaigun "37 galdera mugaz bestalde dudak kontaktu bakarrari", edo berriki argitara eman den *Frontera Permeable* (BBK, 2003) poema liburuan.

[5] Ik. Atxaga, B., (1986) "Alfabeto bat haur literaturari buruz", *Jakin*.

ganatuz, espazio *heterotopikoez*⁶, bestetik. Heterotopiak botereak instituzionalki bereizten dituen espazioak dira, "beste" bezala izendatzen dituen lekuak, kontra-espazioak. Foucaulten arabera kultura guztietan aurki daitezke lekuok eta besteak beste, honakook izango lirateke heterotopiak: eroetxeak, kartzelak, zahar-etxeak, kanposantutak, lorategiak, museoak, liburutegiak, hotelak, feriak, putetxeak, edo itsasontziak, besteak beste. Horietako asko, gizartean jokabide "desbideratua" izan dutenak gordetzeko erabiltzen dira (kartzelak, eroetxeak...), heterotopia gehienek sarrera/irteera kontrolatua izaten dute, eta denbora parametroak ezohiko bihurtzen (museoetan, esaterako, denbora "metatu" egiten da; berdin generrake gaur egunean hain modan jarri diren parke tematikoez). Foucaulten arabera, XVI. mendetik aurrera, itsaso zabalean portuz portu zebiltzan barkuak bihurtu ziren heterotopia aipagarrienak (gogoratu, esaterako, itsasontzi misterioetsuaren gaiak eragin duen literatura guztia...edo Erdi Arotik hain ezagunak zaizkigun *Stultifera Navis* eta *Zoroen Ontziak*). Uste dugu heterotopien azterketak interpretazio bide interesgarria zabaltzen duela, esaterako, euskal narratiba garaikidea, bereziki, 1990eko hamarkadako nobelagintza aztertzeko. Esan liteke, 80ko hamarkadan asmatu ziren alegiazko geografia ez urbanoetatik (Atxagaren *Obaba*, *Aristiren Belandia*...), botere guneetatik at antolatzen diren espazio literarioetara, *heterotopietara*, egin dela jauzi azken urteotako nobela esanguratsu batzuetan. Hortxe dauzkagu,

[6] Foucault, M., (1997: 351): "First, here are the utopias. Utopias are sites with no real place. They are sites that have a general relation of direct or inverted analogy with the real space of Society. They present society itself in a perfected form, or else society turned upside down, but in any case these utopias are fundamentally unreal spaces.

There are also, probably in every culture, in every civilization, real places –places that do exist and that are formed in the very founding of society– which are something like counter-sites, a kind of effectively enacted utopia in which the real sites, all the other real sites that can be found within the culture, are simultaneously represented, contested, and inverted. Places of this kind are outside of all places, even though it may be possible to indicate their location in reality. Because these places are absolutely different from all the sites that they reflect and speak about, I shall call them, by way of contrast to utopias, heterotopias. ", in Foucault, M., (1967) 1997, "Of Other Spaces: Utopias and Heterotopias", in Leach, N. (ed.) *Rethinking Architecture. A reader in cultural theory*, Routledge, London-NY, 350-356.

diogunaren adibide, Anjel Lertxundiren *Argizariaren egunak* (1998) eleberriko eroetxea, Koldo Izagirreren *Agirre zaharraren kartzelaldi berriak* (1999) edo Hasier Etxeberriaren *Arrainak ura baino* eleberritako kartzelak, *SPrako tranbia* (2001) eleberriko zahar-etxea...eta Bernardo Atxagaren *Gizona bere bakardadean* (1993) nahiz *Zeru horiek* (1995). Lehenengoa Montserrat inguruko hotel batean kokatzen bazen, bigarrena, *Zeru horiek* heterotopiaz beteriko nobela bat zen: Irenek, kartzelatik atera ondoren, autobus bat hartu eta Bilborantz abiatzen zen.artzelona-Bilbo artean etengabeko mugimenduan doan espazio itxi horretan, autobusean, kokatzen dira nobelako gertakari gehienak eta bertan bidaiatzen duten emakumezkoak ere, mojak nahiz gaixoa, Irene bezala "beste" espazioetan kondenatuta bizitutako pertsonaiak ditugu, hau da, komentua edo ospitalea bezalako heterotopietan. Adibide hauei guztiei, "heterotopia" hitza esplizituki azaltzen duen euskal eleberririk bakararra gehitu beharko genieke, Joseba Sarrionandiaren *Lagun izoztua* (2001) eleberria, hain justu.

Baina *Utopiak* ere izan du lekurik Atxagaren ibilbidean. Kritikariek halaxe ulertu zuten bere lehenengo poema liburuaren, *Etiopiarren* (1978), izenburuan iradoki nahi zena: Utopia. Beranduagoko poemetan ere, hala nola, *Poemas & Híbridos* (1990) liburuan, Atxagaren poesiak mugen arteko tentsioak irudikatu ditu: "Bizitzak ez du etsitzen/ezpada muga latzetan; ezpadu Oihanarekin egiten amets, /egiten du Desertuarekin..." (*Poemas & Híbridos*, 1990). Edonola ere, beste utopia bat, paradisuarena da *Soinujolearen semea* eleberrian gailentzen dena. Paradisuaren antza du Stoneham arrantxoa kokatutako paisaia emankor eta atseginak. Edengo lorategi berdea baillitza, lurralde hori hiru ibaiek zeharkatzen dute (*Three Rivers*, 17) eta sequoiaz zipriztindutako landaredi aberatsean kokatuta dago (*Sequoia Park*, 17). Errenazimendu garaian deskubritua izan zenez geroztik, europarrek amestutako mundu berria bihurtu zen Amerika, eta halaxe elikatu zituen garaiko bidaiari, abenturazale, nahiz kolonizatzaileen amets nahiz kontakizun ezagunak... Baina baita askoz beranduagokoak ere, eleberrian aipatzen den F. Kafkaren *Amerika* kasu. David-ek, Euskal Herriatik exiliatu eta Stoneham-ek arrantxoan hasi nahiko du berriro, hau da, berriro hasteko aukera eskaintzen dio Californiako paradisuazko lurralde hark⁷. Mary Ann izango da paradisu

[7] Halaxe interpretatu zuen B. Atxagak paradisuia E. Ezkerra kazetariari egindako adierazpenetan. Ik. "Paradisuaz", *Gara-Mugalarri* 2004-1-31, 3.

hori gauzatzea eta kontatzea Davidi ahalbidetuko diona. Bere kan-
tuaren "musa" izendatzen du 56. orrian, eta bere deskribapen fisi-
koak ez du zalantzatarako aukerarik uzten. Mary Ann-ek "North Cape
eyes" eta "Thule lips" baititu (33), hau da, munduaren mugak irado-
kitzen dituzten ezaugarriak, dela munduaren azken muga kontside-
ratu zen Thule-ri erreferentzia egiten diona⁸, dela Europako gunerik
iparraldekoena, Norvegiako iparraldean dagoen North Cape, irado-
kitzen duena.

Paradisuzkoa dirudi, halaber, eleberri honetako bigarren leku
nagusiak, Obabak. Eta Obaba hori ez da, aurreko narrazio fantasti-
koetan bezala, gertakari harrigarrien eszenatoki huts, niaren konta-
keta bere egin zuen modernitatea baino lehenagoko mundua baizik
(65). "Obaba monde secret" artikuluan esandakoak berretsiz (ik.
Atxaga, B. et al, 1998, *Atxaga Baionan*, Egan-Hiria, 93-100), Obaba-
ko biztanleek ez zituztela ezagutzen "depress bezalako aditzak eta
paranoic, neurotic, obsessive bezalako adjektiboak" (64) diosku na-
rratzaileak; hala ere, gauza zirela sagar edo tximeleta mota bakoitzari
dagokion izena adierazteko. Beste "balioak" (64) zituzten biztanle
eta mundu hori eleberri batek adierazi dezakeen modu bakarrean
adierazten asmatu du Atxagak *Soinujolearen semea* nobelan:
pertsonea eta mundu bakoitzari dagokion hizkera eta adierazpidea
emanez. M. Bakhtinek esan bezala, eleberria genero polifonikoa bai-
ta eta ahots aniztasun horri esker asmatzen baitu garaiko ideologia
desberdinak testuan irudikatzea.

Horregatik esaten du David protagonistak, L.P. Hartley-ren *The
Go-Between* (1953) parafraseatuz, iragan hori arrotza zaiola (64, 76,
322): "The past is a foreign country. They do things differently
there" (322), bera, azken batean, Virgilio goretitako "nekazari
zoriontsuen" taldekoa ez delako⁹. Eta Virgilio aipatu dugunez, esan

[8] K.a. 330 urtean Phyteas izeneko esploratzaileak Britainiar uharte-
tatik iparralderanzko itsasoranzko bidaia egin zuen. "Thule" edo "Ultima
Thule" deitu zion munduaren "azken muturretik" egun batera zegoen irlari.
Adituen aburuz, Islandia zatekeen Phyteas-ek aipatutako irla hura. Irla fama-
tua bihurtu zen, bereziki, IX. mendetik aurrera, vikingoen esku geratu ze-
nean. Thuleri egindako erreferentziak kausi daitezke Atxagaren zenbait poe-
ma eta narraziotan (*Groenlandiako Lezioa*, ad.)

[9] *Obabakoak* liburuko Esteban Werfell bakartiaren modura, Davidek
nahiago zuen Obabako "nekazari giroari atxikita bizi" (63). Hitz horiek dira,
hain justu, *Soinujolearen semea* eleberrian psikologoaren ahotan jartzen
direnak.

dezagun poetari egindako erreferentziak ugariak direla iraganeko *arcadia*¹⁰ *galdua, Obaba, hori begitantzen zaigunean. Dantek infernuan gidari izan zuen bezala, Davidek ere Virgilio du gidari Obabako infernuetatik pasatzen denean. Mobelan aipatzen dira, besteak beste, Virgilioren harrotasuna (15), ahots aurrenentipen adierazleari egindako erreferentzia (32), Virgiliok goretzitako nekazari zoriontsuegiak (64), Eneidan aipatzen diren "marfilezko atetik" burura sar-*

[10] Iáñez Pareja, E. 1997, *Los clásicos, maestros de maestros*, Octaedro, 17.or: "Toda sociedad, en cualquier época, genera una imagen ideal del mundo que suele refugiarse en las artes. Durante el siglo XVI y buena parte del XVII, esa imagen fue la "Arcadia", lugar de bucólica existencia cuyos inocentes habitantes, los pastores, reflejan con su refinamiento y exquisitas las aspiraciones de la sociedad urbana de la que son contrapunto. Esa imagen tiene sus antecedentes en la literatura bucólica clásica: en el griego Teócrito (¿310-250. a.C.?), a quien se le deben los *Idilios*, poemas breves de asunto predominantemente pastoril y mitológico; y en el latino Virgilio 870-19. a.c.), que asimiló y superó al anterior con sus diez *Bucólicas* o *Églogas*, en las que ya aparece la región griega de la *arcadia*. También hay que recordar *Dafnis y Cloe*, de Longo (siglo II), que ambienta su aventura amorosa en un marco bucólico." Jacobo Sannazaro-ren (1456-1530) *Arcadia* (1504) artzain nobelagintzaren eredu bihurtu zen urte haietan eta Europa osora hedatu zen *Arcadia* irudi horrek honako ezaugarriok zituen: autobiografismoa (egilearen bizitzako gertakarien erabilera), edo leku nahiz pertsonaia ezagunen alpamena, batetik, eta paisaiaren idealizazioa (*locus amoenus*), bestetik: paisaia bare, armonioitsua...da gailentzen dena. Ikusten dugunez, landa giroan kokatutako ingurune idealizatua da, azken batean, gailentzen dena. Besteren artean, Jorge de Montemayor, Cervantes edo Lope de Vega idatzi zituzten artzain nobelak Espainian, eta Sir Phillip Sidney-k eta John Lilyk Ingalaterran. Atxagaren arkadiazko *Obaba* horrek ere, badu, paisaiaren deskribapen idealizatu ez gain, egilearen biografiarekin lotura hertsirik. Felix Ibargutxik egindako elkarrizketa batean Atxagak zioskun bezala (*El Diario Vasco*, 2004-1-18): "Daviden lehenengo paradisua Iruain da. Haurtzaroarekin lotzen duen paisaia da hori. Nire esperientzia pertsonalarekin lotuta dago: aiton-amonengana joan eta basora bidaltzen ninduten, baso-mutil haiekin; aizkoraren irudi hori, oso barneratua gelditu zaldana. Baina gero, txantxetan New Iruain esaten diodana dator, Stoneham. Davidek bigarren apсадisu bat sortu nahi du han, Estatu Batuetan. Eta hori benetan errealtatean gertatzen den zerbait da; Estatu Batuetan bidaiatuz gero, zenbat aldiz agertzen den Eden lekua, zenbat aldiz Canaan edo New Jerusalem! Zenbat utopista joan ziren taldean Estatu Batuetara, paradisua han ezartze-ral".

tzen diren ametsak (77)... hori guztia gutxi balitz, Iruain haran berde *bukoliko* gisara definitzen da 75. orrialdean (ik. Virgilioren *Bukolikak*), eta inguruko basoetan, besteak beste, ninfak ere aurki daitezkeela esaten digu narartzaileak. Edonola ere, paradisu horrek eragindako lilura desegin egiten da eleberriko nekazari zoriontsuek, Ubanbe, Sebastian eta Pan(txo)k, Bruna basozainaren alabarekin basoan bortxazko harremanak dituztenean. Eszena basoan gertatuko den gertakaria iragartzen duten hitz eta adjektiboekin prestatzen da:

Basoa gero eta *ilunagoa* zen. Zuhaitzak batu egiten ziren adarretan eta sabai bat osatzen zuten historik hosto, egunaren argitasuna bere erdira ekarriz. Gainera, lurra *bustita* zegoen, lokaztuta goroldioaren edota belarraren azpian ere, eta bazirudien, *biguntasunagatik*, lurrak berak izandako *isuri* batengatik zegoela hala; gai organiko biziduna zela, *haragi mota bat agian*, eta bidezidorretan etengabe aurkitzen genituen *bareak* materia beraren izpiak zirela. (...) "Bruna, basozainaren alaba. Ez dago inguruotan bere atleta gorputza duen neskarik..." Nire lekutik begiratuta Josebaren luzekoa zen, baina gizen samarra gerriz gora; antz handiagoa zeukan pintura zaharretan azaltzen ziren *ninfekin* XX. mende bukaerako atletekin baino. Nolanahi ere, XX. mendekoa zen. Crema batekin igurzten ari zen. (340 eta 342. or.) (azpimarrak geureak dira).

Claudio Magrisek esan bezala, milurteko berriaren hastapenetan, utopia orok desengainua baitarama berarekin, desilusioa, hau da, utopia hori iraunkorra izango ez delako ziurtasuna:

El final y el principio del milenio necesitan utopía unida al desencanto (...) Utopía significa no olvidar a esas víctimas anónimas, a los millones de personas que perecieron a lo largo de los siglos a causa de violencias indecibles y que han sido sepultadas en el olvido, sin registro alguno en los anales de la Historia Universal. (...) Utopía y desencanto, antes que contraponerse, tienen que sostenerse y corregirse recíprocamente¹¹.

Ondoko ataletan ikusiko dugun modura, *Soinujolearen semea* eleberrian utopia desilusio bihurtzen duten biktimak Gerra Zibilaren ondorioak jasan zituztenak dira.

[11] Magris, C., 2001, *Utopía y desencanto*, Anagrama, Bartzelona, 11 eta 12. orrialdeak.

Errealitatea vs fikzioa

Soinujolearen semearen irakurketan barneratzen garenean, fikzioaren eta errealitatearen arteko mugak auzitan jartzen dituzten hainbat eszena antzematen ditugu. Horrela, Ubanbe boxeolariaren ibilerek Urtain boxeolariarenak oroitarazten dizkigute, edo Lubisen heriotza zitalak Mikel Zabaltzarena. Horiekin batera, benetan gertatutako hainbat gertakarien berri ematen da, hala nola, boxeo konbate desberdinei egiten zaizkien erreferentziak (Classius Clay-Sonny Liston-en arteko konbatea (71), Uzkudun eta Max Baer-en artekoa Renon 1931n (16)...). Edonola ere, oroimen historikoaren erabile-
 rak, iraganera jotzeak, helburu etikoa du gehienetan *Soinujolearen semea* eleberrian. Gure historia garaikidea baldintzatu duten gertakari eta pertsonaia ezagunen inguruan antolatzen den suspense narratiboak (Gernikaren bonbardaketaren inguruko gezurrak, gerra zibilaren osteko errepresio politiko eta kulturala, klandestinitatean sortzen den borroka armatua...) horixe bilatzen baitu: epikotasun oro baztertu eta narrazio hanpatu heroikoak deuseztatzea. Ahalegin horren adibide ditugu eleberrian barneratzen diren hainbat narrazio, eta bereziki, Obabako lehen amerikanoaren inguruko bi narrazio bikainak. I. Lopez de Aranak *Berrian* (2004-2-1) kaleratu zuen artikulu interesgarrian, eleberriko Don Pedro pertsonaiaren oinarrian zegoen benetako pertsonaia, Arabako Foru Aldundiko diputatu errepublikazale izandako Pedro Salinas Arregi (1887-1962), jakinarazi zigon. Alaskako muga ondoan, Alice Arm herrixkan zegoen meategi batean aurkitu zuen zilarra Don Pedrok. Handik aurrerakoak pertsonaia historiko honen biografiari badagozkio ere (Galarretara itzuli behar izan zuela aitaren osasun arazoengatik, ordurako Baldomero anaia istripu batean hila zuela, Galarretan ezkondu eta ez zela Kanadara itzuli...), 1936ko abuztuaren 6an gertatutakoen fikziozko aldakia da *Soinujolearen semea* eleberrian kontatzen zaiguna. Eszenategia eta gertakarien bilakaera aldatzen bada ere, aldatzen ez dena faxistek harrapatuko zituzten maisuen izenak, Bernardoino, Miguel eta Mauricio, nahiz amerikanoaren identitatea dira. Euren patua, eleberraren azken aldakian, "Don Pedro Galarretak 1936ko abuztuaren 15ean gertatutakoa kontatzen du" izenekoa, kontatzen denarekin bat dator: erreketeeek mendirantz eramaten dituzte eta han fusilatu hiru maisuak. Amerikanoak ihes egitea lortzen du, Bakaikun familiako

batzuen etxean gordetzen da eta handik lortzen du urte haietan Araban ezagunak ziren bi jaunen babes.

Soinujolearen semeak gertakari beraren bi aldaki eskaintzen dizkigu, literaturak errealitatearekin duen harremanaren inguruko hausnarketa metaliterario bat burutzeko: "errealitatea tristea da eta literatura edertu egiten du" (464). Finean, literatura eta Historia interpretazio bat eskaintzen duten diskurtso narratiboak besterik ez direla ohartarazi nahi digu narratzaileak, boterea dutenek eskainitako interpretazioa noski, M. Foucaultek erakutsi bezala. Horregatik dira funtsezkoak eta narratiboki giltzarriak Gernikari eta han gertatutakoei buruz eleberrian esaten direnak: narratzaileak argi utzi nahi baitu Gernikaz, lehenengo aldiz historian, proba militarrek egitearren jende zibila masakratu egin zela, gezurrak direla gertakari krudel horren inguruan hedatu ziren baieztapen eta diskurtsoak. Hortik, eleberriak hartzen duen dimentsio etiko duda ezinezkoa.

Atxaga vs Irazu

Roland Barthesek 1968ko bere "The Death of the Author" artikuluan esan bezala, idazlearen heriotza irakurlearen jaiotzarekin batera etorri da literaturan. Hemendik jarraitu nahiko genuke eta *Soinujoiearen semea* eleberriak Atxagaren ibilbidean aldi berri bat hasten duela aldarrikatu. Eta aldi berri hori egilearen beraren desagertzeaz mintzo zaigu, ez komunikabideetan iragarri zitzaigun "Atxaga vs Irazu" ordezkapenez, literatura modernoari berezkoa zaion autorearen desegiteaz baizik. Keats-ek adierazi bezala, poeta bere testuetan bakarrik bizi da eta hori onartuz, literatur testu oro beste testuei omenaldi egin nahi dien erreferentzia multzo amaigabea bihurtzen da. Erreferentzia horiek Atxagaren beste testuetara eramaten gaituzte eleberri honetan, eta ia konturatu gabe, bere aurreko obretako oihartzun eta erreferentzia esplizituak kausi ditzakegu testuko pertsonaia, gertakari nahiz kontatzeko teknikan. Esate baterako, irakurleak *Bi lettereko* Old Martin ikusiko du hastapenetan (44) aipatzen den EEBBetera joandako artzainaren oinarrian; edo *Bi anaiko* Daniel eta Paulo ikusiko ditugu Lubis eta Pantxoren oinarrian (berez, Jose Francisco izena duena, *OB*Beko pertsonaiak bezala), eta harritu egingo gara *Bi anaiko* Teresa onbera eleberri honetan hain maltzurra bihurtu dela ikusten dugunean (berez, *Bi anaiko* Carmenen antz handiagoa du *Soinujolearen semea*ko pertsonaia feme-

ninoak); edo *Gizona bere bakardadean* eleberriko Carlos eta hotela antzemango ditugu Daviden komandokideen artean; edo *Zeru horie-keko* motibo narratibo funtsezkoari, "bere hatzak nireak ukitu zituzten" (414), egindako erreferentziak; edo *Ipuin hau italleraz ikasi izenekoa* ipuineko Amiani sarjentua... eta hori guztia gutxi balitz, *Tres Declaracionesen* oihartzunak antzemango ditugu *Hiru aitorten* atalean. Atxagaren unibertso literarioa baita, etengabeko erreferentzia sare konplexu horretan, irakurleari begitantzen zaiona. Eta lotura transtestualitate horretaz jabetu ahala, irakurlea laster ohartuko da, pertsonaien nahiz testuen izenburuez gain, bere burua plagiatzen ere badabilela Atxaga, eta ez duela inongo arazorik berez Villiers de l'Isle-Adam idazle frantziarraren *Torture par espérance* ipuinaren plagioa zen *Obabakoakeko Pitzadura bat elur izoztuan* ipuina plagiatu eta *Pirpo eta Txanberlain* idazteko. Horiekin batera, *Post tenebras spero* lucemetik ezagunak genituen hainbat pasadizo sumatzen ditugu Obabako eskola txiki horretan, edo *Behi euskaldun baten memoriakeko* Denboraren Gurpilaren metafora berreskuratzen lerro artean... edo paisaiaren deskribapen zinez naïf-ak antzematen Obaba edo Stonehameko pasarteetan. Egileak komunikabideei ongi adierazi bezala, aurreko bere liburu guztiak biltzen dituen liburua baita *Soinujolearen semea*. Atxaga idazlea ezabatu eta bere testuetan bizi den Atxaga da irakurleak nobela honetan aurkituko duena, eta baita, nola ez, bere konplize literarioak berriro ere inbokatzan dituen egilea. Horregatik aurkituko ditugu hemen berriro ere, Dylan Thomas, Pavese, Cohen, edo eleberrizko poliziakoei egindako erreferentziak. Eta hastapenetan genioen bezala, poeta asko, hasi B. Brecht egindako omenaldiarekin, eta poeta andana azaltzen zaigu eleberrian. Hortxe daukagu, esaterako, XVII. mendeko Andrew Marwell poetari egindako erreferentzia bikaina: "Berak bazekien, inon irakurri gabe, denborak min egiten digula: mundu honetan eman gabe geratutako besarkadak ez direla hilobian ematen" (343)¹². Edo nola ez gogoratu Xabier Lizardi euskal poetari egindako erreferentziak. Obaban David eta bere lagunek kaleratzen duten "Miss

[12] Andrew Marwell-en "To his Coy Mistress" poemaren esaten direnak ("The grave's a fine and private place, / But none I think do there embrace") egokiak dira, ezbairik gabe, Virginiarekiko maitasun aitortpena gehiago atzeratu ezin duen David protagonistarentzat. Amodioa eta heriotzaren arteko lotura hau inportantea da nobelan, Virginiarekiko maitasunaren konfirmazioa Lubis-en heriotzarekin datorrelako, edo Mary Ann-en ezaguera Helenen aitaren heriotzarekin.

Obaba eta bere damak. Obabako neska politenak" (304) orrialde klandestinoak ez du Lizardik 1930ean kaleratu zuen "Miss Izardi" testuaren helburu bera, baina ironian bat etor daitezkeelakoan nago¹³. Erreferentzia intertestualen atal hau osatzeko *Bigarren barne eskaintza*. *Tximeleta* atalean aipatzen den *Euskalerriko tximeletak* karta jokoa gogoratu nahiko genuke. Eleberrian "Papi" ezizena daraman komandokide eta entomologoaren oinarrian Eujenio Etxebestek izenburu berarekin kaleratutako karta jokoa dago¹⁴. Liburua alderik alde zeharkatzen dute tximeletak eta Atxagak berak elkarrizketa batean gogoratu zuen modura, tximeleta hitzak grekeraz, animalia izendatzeaz gain "giza gogoā, hausnarketa" izendatzeko ere erabiltzen da. Eta segur aski horixe da, irakurlea hausnarketara bultzatzea, tximeletaren hegaldi arinaren antzera irakurtzen den eleberri honek bilatzen duena.

Maitasuna heriotzarekin lotuz, pertsonaia eta mundu bakoitzari bere ahotsa egokituz, *Soinujolearen semea* irakurle baten baino gehiagoren barneko izotza apur dezakeen nobela ona dugu.

Bibliografia

Foucault, M., (1967) 1997, "Of Other Spaces: Utopias and Heterotopias", in Leach, N. (ed.) *Rethinking Architecture. A reader in cultural theory*, Routledge, London-NY, 350-356.

Olaziregi, M.J., 2005, *Waking the Hedgehog. The Literary Universe of Bernardo Atxaga*, Center for Basque Studies (University of Nevada), Reno.

[13] Lizardi, Xabier: "Andereño Izardi", *Euzkadi* 1930-3-15, in Xabier Lizardi, *Kazetari-lanak*, Erein, 1986, 327, 329.

[14] Etxebeste, Eukeni (Eujenio): *Euskalerriko tximeletak*, Etorbidean Kultura, 1973, Donostia. Hitzaurrea Marisa Landetak sinatzen du eta "Tximeletak eta zomorroak" aztertzen Aranzadirekin ibilitako Eukeni Etxebeste jaun prestuari eskerrak ematen dizkio.